

Nykyajan historia

Pertti Ahonen aloittaa yleisen historian professorina Jyväskylän yliopistossa 1.8.2014.

Mitä historia on? Ja mikä on historiaa? Näistä aiheista on väitelty niin kauan kuin historiaa on tutkittu eikä kiistely varmasti tule jatkossakaan loppumaan. Mutta vaikka historiantutkijoilla onkin monista asioista erimielisyyksiä keskenään, yksi raja on aika yleisesti hyväksytty: historia ei ole ainakaan mitään futurologiaa. Tieteenalamme keskittyy penkomaan menneisyyden mysteerejä ja tulkintamalleja ja jättää tulevaisuudesta spekuloinnin muille. Silti tänäkään rajanveto ei ole niin selkeä juttu kuin ensi katsojalta voisi luulla. Milloin menneisyys nimittäin loppuu? Ja mitä siirtyminen menneisyydestä nykyhetkeen tarkoittaa historiantutkimuksen kannalta? Onko hyvin läheisen menneisyyden ja jopa nykyhetken tutkiminen oikeutettua historioitsijoille?

1900-luvun alkupuolella monet johtavat historiantutkijat painottivat niin sanotun lähihistorian ongelmallisuutta. 1920-luvun Britanniasa esimerkiksi R. G. Collingwood korosti mahdollisuutta pitkäaikaiseen pohdiskeluun keskei-

senä seikkana, joka erotti historian pinnallisesta, nykyhetkeä luotaavasta journalismista. Hänen näkökantansa mukaan historian kirjoittaminen oli mahdollista vasta monien vuosikymmenien, jopa vuosisatojen, päästä tutkittavista tapahtumista. Vähitellen näin jyrkät ajatusmallit toki murenivat, ja lähihistorian tutkiminen yleistyi nopeasti 1900-luvun toisella puoliskolla, etenkin toisen maailmansodan jälkeisessä Euroopassa, jossa lähihistorian tutkimisella katsottiin usein olevan suurta poliittista ja pedagogista merkitystä. Länsi-Saksassa esimerkiksi Hans Rothfels, sikkäläisen *Zeitgeschichte*-tutkimuksen suuri pioneeri, piti tehtävänäään demokraattisen järjestelmän pönkittämistä historiantutkimuksen avulla, etenkin oppimalla Weimarin tasavallan virheistä ja kansallissosialistisen diktatuurin vaaroista. Näin historiantutkimuksesta tuli tavallaan ase myös kylmän sodan aikaisessa kamppailussa kommunismia vastaan, etenkin kun natsijärjestelmää yleisesti verrattiin Neuvostoliittoon, pääasiassa lähihistorian pohjalta koottuihin totalitarismin teorioihin vedoten.

Vaikka lähihistoria siis vähitellen nousi yhä laajemmin hyväksytyksi historiatieteen alalajiksi, raja us nykyisyyden suuntaan säilyi ainakin potentiaalisena ongelmana – ja on sitä vielä tänä päivänä. Kuinka lähelle nykyhetkeä lähihistorian tutkija saa tulla? Voidaanko nykyisyyden ja menneisyyden välille vetää selvä rajaviiva – ja jos voidaan, mitä kriteerejä tässä rajanvedossa pitäisi käyttää?

Yksi yleisesti käytetty rajapyykki pohjautuu lähteiden – ja etenkin arkistolähteiden – saatavuuteen. Useimmat historioitsijat pitävät melko läheisenkin menneisyyden tutkimista hyväksyttävänä, kunhan kohtalaisia määriä keskeistä arkistomateriaalia on tutkijoiden käytettävissä. Fiksaatiolla arkistolähteiden käyttöön on pitkät juuret historian alalla, aina Rankesta lähtien, ja lähihistorian tutkimuksen varovainen kronologinen eteneminen on heijastanut samoja perinteitä. Toisen maailmansodan jälkeisen ajanjakson tutkimus on siirtynyt pikkuhiljaa vuosikymmeneltä seuraavalle pitkälti länsimaiden arkistolakeja seuraten. Jos tutkijat ovat saaneet arkistomateriaalin käyttöönsä vasta noin kolmenkymmenen vuoden kuluttua itse tapahtumista, historialliset tutkimukset ovat alkaneet ilmestyä muutamaa vuotta tämän jälkeen. Kunnan vauhtiin on yleensä päästy noin 40 vuoden viiveellä. Niinpä esimerkiksi 1960-luvun historiaa on jo käyty läpi melko huolellisesti eri puolilla Eurooppaa, kun taas 1970-luvun tutkimus on edelleen pitkälle lähtökuopissa.

Poikkeuksiakin toki on, muun muassa omalta lempialaltani, Saksan lähihistorian saralta. Natsi-Saksan historian tutkimus alkoi hyvin nopeasti toisen maailmansodan päätyttyä. Useita huomattavia teoksia ilmestyi jo 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa, ja uusia tutkimuksia satelisen jälkeen tasaista tahtia. Myös toinen Saksan diktatuuri, DDR, pääsi kukoistavan historiallisen tutkimuksen kohteeksi poikkeuksellisen nopeasti. Perusteellinen DDR:n tutkimus alkoi heti Saksojen yhdistymisen jälkeen ja on säilynyt yhtenä Euroopan lähihistorian vilkkaimmista tutkimuskentistä. Mutta vaikka kummassakin tapauksessa vakava historiallinen tutkimus lähtikin käyntiin huomattavasti lyhyemmällä viiveellä kuin yleensä, toiminta oli kuitenkin lopulta paljon konventionaalisempaa kuin ensi katsomalta voisi luulla. Natsijärjestelmän sisäinen lähdeaineistohan tuli poikkeuksellisen nopeasti tutkijoiden

käyttöön Saksan antauduttua ehdoitta ja liittoutuneiden otettua materiaalit haltuunsa. Samanlainen kuvio toistui DDR:n romahduksen yhteydessä. Sielläkin kaatuneen järjestelmän sisäiset asiakirjat jäivät voittoisien vastustajien käsiin sillä seurauksella, että monet arkistomateriaalit, jotka normaalisti tulisivat tutkijoiden käyttöön vasta vuosikymmenien jälkeen tai eivät koskaan, olivat saatavilla vain muutaman vuoden viiveellä.

Nämäkään poikkeustapaukset eivät oikeastaan anna vastauksia kysymyksiin kaikkein läheisimmän lähihistorian tutkimisesta. Miten toimitaan vaikkapa viimeksi kuluneiden viiden tai kymmenen vuoden historian alueella, tilanteessa jossa arkistomateriaalit eivät vielä ole käytössä ja tapahtumien kulkusuunta on monella tavalla avoin? Useimmat historiantutkijat ovat perinteisesti jättäneet alueen muille, lähinnä journalisteille ja yhteiskuntatieteilijöille. Mutta meidän ei tarvitse tehdä näin. Alan ehkä suurinta auktoriteettia Timothy Garton Ashia mukailen väittäisin, että nykyajan historia (*history of the present*) on yhtä käypä historianala kuin mikä muu tahansa. Vaikka pitemmän perspektiivin puute aiheuttaakin omia ongelmiaan, historiantutkijat voivat tuoda omat metodinsa myös äskettäisten tapahtumien analysointiin. Arkistolähteet eivät ole välttämättömiä. Nykyajan historian lähdeaineisto on muutenkin laajaa. Ja, kuten Garton Ash toteaa, silminnäköiden, myös tutkijoiden itsensä, arvopaino on suuri, paljon suurempi kuin Ranken opeille pohjautuva perinteinen metodologia on väittänyt. Tilanteen ”fiilis” on myös tärkeä seikka, jonka historioitsija voi tuoda esiin osittain omien kokemustensa pohjalta. Ei siis jätetä nykyajan historian tutkimusta muille tieteenaloille. Historiallinen perspektiivi ja huolellinen tutkimustyö sopivat myös nykyyhetkeen ja sen haasteisiin. Kaikki tämä tekee nykyajan historiasta tärkeän tutkimusalan, jota kannattaa kehittää systemaattisesti eteenpäin.